

- територіальна концентрація виробничої інфраструктури відповідає концентрації виробництва та населення;
- можлива функціональна взаємозамінність окремих елементів виробничої інфраструктури: видів транспорту, транспорту і складів, транспорту та зв'язку;
- поетапний вплив на прилеглу територію через генерування сильніших чи слабкіших імпульсів освоєння, які надають їй особливі властивості примагістральної зони.

Література

1. Словник іншомовних слів. – К.: ІРЕ, 1974.
2. Краснопольский Б.Х. Инфраструктура в системе регионального хозяйственного комплекса Севера (методические особенности исследования). – М.: Наука, 1980.
3. Jochimsen R. Theorie der Infrastruktur. – Tubingen, 1966.
4. Буржуазная региональная теория и государственно-монополистическое регулирование размещения производительных сил (критический анализ). – М.: Мысль, 1981.
5. Голиков Н.Ф. География инфраструктуры. – К.: Вища шк., 1984.
6. Федоров Д.С. Территориальные формы технологических инноваций// Известия РАН. Серия географ. – 1995, – №4. – С. 86-94.
7. Матрусов Н.Д. Некоторые географические аспекты понятия инфраструктуры// Общая экономическая география. – М.: Мысль, 1976. – С. 42-46.
8. Сидорук А. Как живут фермеры Айовы// Зеркало недели. – 1999. – 11 сентября. – С. 23.
9. Розміщення продуктивних сил України: Підручник/ Є.П. Качан, М.О. Ковтонюк, М.О. Петрига та ін. За ред. Є.П. Качана. – К.: Вища шк., 1997. – 375 с.
10. Шлихтер С.Б. Транспортные системы в территориальной структуре капиталистического хозяйства// Итоги науки и техники ВИНТИ. Серия "География зарубежных стран". – 1990. – №17 – С. 1-20.

УДК 330.342

Докторант Б.В. Кульчицький, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У КОНТЕКСТІ КРИТЕРІЇВ СУЧАСНОЇ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Аналізуються методологічні проблеми типологізації економічних систем суспільства. Екологічна безпека розглядається як важливий критерій сучасної типологізації систем.

Doctorate B.V. Kul'chyts'kyi – Ivan Franko NU of Lviv

Ecological safety in criterions context contemporary typology of economic systems

In article analyses the methodological problems typology of economic society systems. Ecological safety considers as important criterion contemporary typology of systems.

Сучасне трактування методології наукового дослідження включає аспект типологізації об'єктів аналізу. Необхідно підкреслити, що не зважаючи на значну актуальність методологічної проблеми типологізації економічних систем суспільства, у зарубіжній та українській економічній теорії практично відсутні глибокі й фундаментальні праці, які б висвітлювали вказану проблему. У нашому дослідженні йдеться про типологізацію економічних систем су-

спільства на основі виявлення об'єктивних критеріїв. Цю проблему широко і всебічно фактично вперше у світовій науці порушив класик теорії економічних систем суспільства Б. Гаврилишин [2], а згодом І. Грабинський зробив спробу творчо розвинути ідеї видатного українського вченого у своїх працях [5].

Найбільша увага до методологічної проблеми типологізації економічних систем суспільства приділена у працях сучасного ученого, засновника львівської школи економічних систем Г. Башнянина. Так, у 1999 р. за його редакцією виходить друком колективна монографія "Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації" (Львів: Коопосвіта, 1999. – 220 с.), де викладено розгорнуте трактування окресленої проблеми. У 2001 р. цей автор доповнює і уточнює свою концепцію з урахуванням реалій початку ХХІ ст. [1].

Істотне пожвавлення наукового інтересу до проблеми типологізації економічних систем суспільства на зламі тисячоліть зумовлене як практичними, так і теоретичними причинами. Серед перших можна назвати наявність відмінностей між національними економічними системами розвинутих країн і країн реального соціалізму, а потім й постсоціалістичних, появу особливостей механізмів функціонування суспільних економічних систем всередині розвинутих країн, здійснення економічних трансформацій у передових державах світу наприкінці ХХ ст., різні темпи і результати трансформаційних процесів у країнах з перехідними економіками і т.д.

Теоретичними причинами особливої актуалізації методологічної проблеми типологізації економічних систем суспільства є намагання упорядкувати понятійний апарат сучасної економічної теорії, зафіксувати основні типи суспільних економічних систем на порозі ХХІ ст., збагнути вектор їх подальшої еволюції, виявити фундамент і головні чинники трансформації економічних систем, закласти методологічні підвалини порівняння економічних систем суспільства, нарешті, з'ясувати механізм функціонування тих чи інших типів економічних систем і на підставі сказаного вище і вивченого окреслити контури і запропонувати конкретним державам (у нашому випадку – Україні) найоптимальніший і найефективніший тип, модель суспільного економічного ладу.

Так, на думку Б.Гаврилишина, існуючі типологізації побудовані на "доктринерських теоріях ХІХ ст." і не можуть дати відповіді на багато запитань. Сучасна економічна теорія потребує, як каже учений, "ідеологічного визволення" та утвердження прагматичної теорії, що стала б привабливою для всіх. В основі "прагматичної теорії" має бути абсолютна цінність – людина та її життя. Усі інші явища повинні розглядатись крізь призму людини. У цьому контексті економічну систему суспільства Б.Гаврилишин правомірно розглядає як елемент в архітектурі суспільного ладу. Отже, суспільний лад, як певна система, включає у себе відповідні компоненти:

- цінності – переконання, що впливають на стосунки між індивідами або групами, на відносини всередині суспільства;
- політичне правління – сукупність політичних інституцій та процедур;
- власне економічну систему – спосіб організації виробництва і розподілу створеного у суспільстві багатства [3, ст. 12-15].

Цінності суспільства та форми політичного правління визначають, на думку цього автора, основні прототиби економічних систем. На цій підставі Б.Гаврилишин аргументовано пропонує таку типологізацію основних економічних систем суспільства:

- вільне підприємництво;
- узгоджене вільне підприємництво;
- адміністративно-командна економічна система;
- розподільчий соціалізм;
- ринковий соціалізм [3, ст. 153-201].

Творчо розвиваючи ідеї Б. Гаврилишина, І.Грабинський слушно наголошує, що пропонуючи ті чи інші принципи типологізації економічних систем суспільства, їх автори виходили з потреб власних досліджень. Враховуючи особливості організації ринку, способи розв'язання екологічних проблем, соціальну орієнтацію економіки, І. Грабинський обґрунтовує власну типологізацію суспільних економічних систем:

- система економічного лібералізму, що характеризується обмеженням втручанням держави в економіку (США);
- соціальна ринкова економіка, що характеризується соціальною орієнтацією економічної політики уряду (Німеччина);
- узгоджене вільне підприємництво, яке реалізується шляхом узгодження соціальних, економічних та екологічних інтересів різних груп суспільства (Франція);
- система розподільного соціалізму, яка зорієнтована на досягнення соціальної справедливості засобами фіскальної політики (Швеція);
- адміністративно-командна система, що існувала у колишньому СРСР та країнах Східної Європи;
- перехідна економічна система, до якої належить і економічна система України у період її трансформації від адміністративно-командної до однієї з ринкових форм [4, ст. 43].

На наше переконання, наведена типологізація економічних систем суспільства І.Грабинського вигідно виділяється повнотою аналізу, внутрішньою логікою, широко розкриває діапазон, у якому варіюються основні типи сучасних економічних систем.

Водночас, хочемо наголосити, що теорія економічних систем, включаючи такі її складові напрями, як соціоекономіка і екогенологія, розглядають соціальне, екологічне та економічне у системній єдності, виділяючи людину як найактивніший чинник системних суспільних трансформацій. Зокрема, життєво важлива роль урахування екологічної детермінанти економічного розвитку суспільства дає підстави характеризувати усі системні соціально-економічні проблеми як соціально-еколого-економічні [4, ст. 9-10]. Усе це дає підстави нам запропонувати модель типологізації суспільних економічних систем на основі такого об'єктивного критерію, як ступінь екологічної безпеки.

Таким чином, за ступенем екологічної безпеки усі сучасні економічні системи суспільства можна типологізувати на відповідні види:

- екологічно небезпечні або екологічно незбалансовані;
- екологічно "перехідні" або квазібезпечні;
- екологічно безпечні або екологічно збалансовані;
- екогенологічні.

На нашу думку, запропонована типологізація економічних систем суспільства спирається на дуже важливий об'єктивний критерій – ступінь екологічної безпеки економічної системи, роль і значення якого особливо зросло на порозі XXI ст. й далі зростатиме. Така типологізація не пов'язана прямо з панівними формами власності й ідеологічними переконаннями суспільства, а тому має більш універсальний та гуманістичний характер, ніж традиційні підходи до цієї методологічної проблеми. Вищим шаблоном еволюції суспільних економічних систем є, на наш погляд, екогенологічні. При цьому ми поділяємо точку зору С.Злупки, котрий вбачає роль екогенології у "... створенні передумов розвитку національної економіки, яку персоніфікує людина. Між екогенологією і національною економікою спільне те, що вони враховують єдність економічної та екологічної безпеки" [6]. Отже, обґрунтована нами типологізація економічних систем суспільства на основі ступеня їхньої екологічної безпеки видається перспективною у контексті зростання глобальної уваги до вирішення екологічних проблем як середовища існування й розвитку самої людини. Відповідно теорія економічних систем суспільства та методологічні концепції їх типологізації все більше "екологізуються", що можна трактувати як новітню парадигму економічної науки третього тисячоліття.

Література

1. Ващишин А.М. Наукова діяльність професора Г.І. Башнянина. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 21-22, 193-217
2. Башнянин Г.І., Копич І.М., Слюсарчик М.П. Ринкові економічні системи: проблеми становлення функціональної структуризації і типологізації. – Львів: ЛКА, 2001. – 212 с.
3. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чупик І.О. Мікроекономічні ринкові системи: методологічні проблеми аналізу ефективності функціонування. – Львів: ЛКА, 2001. – 182 с.
4. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1993. – 238 с.
5. Гаврилишин Б. Світ заговорить про українське диво!// Експрес. – 2001. – 30 серпня – 6 вересня. – С. 17.
6. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: до ефективніших суспільств. Доповідь Римському клубові/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1993.
7. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз. – Львів: НТШ, 1997.
8. Грабинський І.М. Сучасні економічні системи: Навчальний посібник. – Львів: Інтереко, 1997. – 176 с.
9. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз. – Львів: НТШ, 1997. – 240 с.
10. Злупко С. Екогенологія і становлення національної економіки України// Наук. збірник Українського Вільного Університету. – 1995. – Т. 17. – С. 332.

УДК 332.126

Богданна Косович – ЛНУ ім. Івана Франка

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Розглядаються екологічні проблеми використання земельних ресурсів, їх збереження та охорона. Обговорюються напрями ефективного еколого-економічного використання земельних ресурсів в ринкових умовах.

Ключові слова: земельні ресурси, охорона земель, екологічні проблеми.